

„Fakta“ a skutečnost

Zejména od doby tzv. pozitivismu (nejen comteovského), který měl zprvu velmi pozitivní vliv, ale posléze se projevil jako velká brzda pro náležitě kritické myšlení (nejen filosofické, ale bohužel také a zejména vědecké, především přírodovědecké, ale pak všeobecně rozšířené), se hrubě nesprávně užívá termínu „faktum“, „fakt“, jako by tak bylo pojmenováno něco nepochybně „skutečného“, „reálného“, „objektivního“ (podobně nesprávně se ovšem užívá také tohoto názvu, totiž že něco je „objektivní“). Co to vlastně je „factum“? Už jazyk sám (v tomto případě latinský) nám napovídá, že jde o něco „udělaného“, odvozeno od „faciō“ (= dělati, konati). To znamená především, že každé faktum musí být nějak „vytvořeno“, a to tak, že tu je jako cosi nového, co nám nesmí splývat se samou skutečností. Faktum musí být konstatováno; bez toho není ničím, bez toho prostě žádné faktum vůbec není. Skutečnost však tu je, ať je konstatována nebo není; a co je mimořádně důležité: skutečnost není žádnou hromadou věcí (skladištěm věcí, jak to formuloval Masaryk v Rukověti), ale je tu vždycky jakoby „celá“, „všechna“, vlastně sahá mnohem dál než může obsáhnout jakékoli hic et nunc, zde a nyní – jde ve svých rozmanitých souvislostech dál a dál za každou mez a hranici, za každý horizont. Konstatovat faktum proto neznamena jen něco nového navíc proti dosavadní skutečnosti, ale protože se určitým, vyhraněným způsobem ke skutečnosti vztahuje (což ovšem musí být stejně kriticky prověřeno, nebo „faktum“ může být „uděláno“, vytvořeno také nesprávně, špatně, a musí být odhaleno jako „pseudo-factum“), znamená to vlastně, že vytvoření „fakta“ je možné jen tak, že je tak z celé rozsáhlé skutečnosti vybráno a ze souvislostí vytrženo jenom něco, že to je jakoby vykrojeno a teprve potom (dodatečně) zase do nějakých – ale jiných ! – souvislostí zařazováno (totiž právě do souvislosti logických, myšlenkových, koncepčních, zatímco to, co bylo ze skutečnosti vytrženo a k čemu se ono konstatované faktum vztahuje právě tím, že to „jako skutečné“ konstatuje, žádné myšlenkové zprostředkování ani zařazování nepotřebuje). Praktickou užitečnost ono konstatování fakt nepochybně má, ale je zatíženo v dosavadním povědomí a myšlení zejména vědců jednou principiální vadou, totiž že skutečné souvislosti, které lze ve světě odhalovat, jsou konstatování faktů nejen narušovány (právě oním „vykrajováním“ a „vytrhování“ jednotlivých „faktů“ ze skutečných souvislostí, které nejen nejsou uvažovány jako další „fakta“, ale jsou prostě pomíjeny a nahrazovány docela jiným, novým „systémem“ souvislostí „logických“), ale většinou vysloveně pomíjeny či vážně zanedbávány.

(Písek, 060829-2.)